

2. Bērna viedokļa uzklauššana – būtība, mērķi, metodes

Lai tiktu nodrošināta bērna līdzdalība, bērna viedokļa uzklauššanai ir jāpilda četri pamatprincipi.¹

- Vai bērnam ir **pieejama vieta**, kur bērns var izteikties (domāta gan piemērota fiziskā telpa, gan arī bērnam piemērotas vides radīšana – bērnam ir atvēlēts laiks netraucēti tikt uzklauštam, kā arī tiek iepriekš sagatavots un nodrošināts, ka bērns var izmantot radīto vidi).
- Vai bērnam ir **ļauts izteikties un viņa viedoklis tiek cienīts** (vai bērns ir mācīts izteikt savu viedokli, vai viņš apzinās sava viedokļa nozīmīgumu).
- Vai ir **pieejama auditorija**, kura ir gatava bērna viedokli uzklaušīt (vai ir noteikti konkrēti mērķi bērna viedokļa noskaidrošanai, vai tiek apzināts bērna viedokļa nozīmīgumus).
- Vai bērna **viedoklis tiek pienācīgi ņemts vērā** un tas ietekmēs pieņemtos lēmumus (atgriezenisko saiti, ko saņem bērns pēc tam, kad ir izteicis savu viedokli un, pamatojoties uz to, ir pieņemts lēmums).

Skaidrojot bērna viedokli, ir būtiski ņemt vērā bērna vecumu un brieduma pakāpi. Ievērojot visus četrus bērna viedokļa noskaidrošanas pamatprincipus – nodrošinot bērnam labvēlīgu vietu, ļaujot viņam izteikties, uzklaušot viņu, kā arī ņemot vērā viņa viedokli, – lēmuma pieņēmējs var vadīties pēc četrām līdzdalības pakāpēm. Katra nākamā līdzdalības pakāpe nodrošina aizvien lielāku bērna līdzdalību. 2. tabulā ir apskatāmas bērna viedokļa noskaidrošanas līdzdalības pakāpes. Bērnam pieaugot, bērns var īstenot aizvien aktīvāku līdzdalības lomu. Tas, cik bērns ir spējīgs ietekmēt lēmuma saturu, ir atkarīgs ne tikai no konkrētā bērna vecuma vai brieduma, bet arī no konkrētās lietas apstākļiem. Lēmuma pieņēmējam vienmēr jāatceras, ka viņš nevar nodot savu atbildību par lēmuma pieņemšanu bērnam.

2. tabula. Bērna viedokļa noskaidrošanas līdzdalības pakāpes¹

Bērna viedoklis netiek ņemts vērā (indikatīvi 0–2 gadi)	Bērna viedoklis nav noskaidrots.
No bērna tiek saņemta nepieciešamā informācija (indikatīvi 3–11 gadi)	Lēmuma pieņēmējs konsultējas ar bērnu, uzzina bērna viedokli, kā arī informāciju, kas nepieciešama, lai pieņemtu lēmumu. Bērns pats nepiedalās lēmuma svarīgāko apstākļu izvērtēšanā.
Notiek sadarbība ar bērniem (indikatīvi 12–15 gadi)	Bērns līdzdarbojas ar lēmuma pieņēmēju un kopīgi meklē optimālāko risinājumu.
Bērnu vadīta un iniciēta dalība (indikatīvi 16–18 gadi)	Bērns pats iniciē un vada savu līdzdalību (ar pieaugušā palīdzību).

Bērnu vecums ir būtisks, domājot par praktiskiem paņēmieniem, kā noskaidrot bērna viedokli. 3. tabula sniedz dažus praktiskus ieteikumus sarunā ar bērniem.

3. tabula. Praktiski ieteikumi sarunā ar bērniem

Bērni vecumā 3–12	Bērni vecumā 13–18
Jautāiet bērnam, kur un kādā veidā viņš vēlētos sarunāties. Iespējams, bērns labprātāk savu viedokli paustu rakstveidā	
Informējiet bērnu par sarunas mērķi, sniedziet viņam atbilstoši viņa vecumam pamata informāciju, lai viņš būtu spējīgs orientēties sarunas tematā un saprastu, kas tieši no viņa tiek sagaidīts. Bērns ir jāinformē par viņa tiesībām, tai skaitā par tiesībām atteikties paust savu viedokli. Ņemiet vērā, ka bērns varbūt iepriekš ir maldināts par tikšanās mērķi vai izskatāmā jautājuma iespējamiem risinājumiem. Varbūt bērnam tiek apgalvots, ka viņš nonāks bērnu aprūpes iestādē, ja sniegs “nepareizas atbildes”.	
Centieties nodrošināt, ka jūs sēžat ar bērnu vienā acu līmenī.	

¹ Tabulā ietvertais vecumu iedalījums jāvērtē orientējoši, lēmuma pieņēmējam atkarībā no lietas apstākļiem un (vai) bērna brieduma vai izskatāmā jautājuma pašam jāizvērtē, kāda bērna līdzdalības pakāpe būtu jāīsteno lēmuma pieņemšanā. Šajā tabulā vecuma iedalījums ir izveidots, balstoties uz pieņēmumu, ka bērns verbāli sāk izteikties sākot no 3 gadu vecuma un izvērtējot Latvijas tiesību aktus (sākot no 12 gadu vecuma bērns var atsevišķos jautājumos pieņemt lēmumu (piemēram, sniegt piekrišanu adopcijai); no 16 gadu vecuma bērnam iestājas dzimumbriedums un atsevišķos izņēmuma gadījumos bērnu var izsludināt par pilngadīgu (Civillikuma 220.pants).

<p><i>Nerunājiet ar bērnu, stāvēt kājās vai sēžot uz augsta krēsla!</i></p>	
<p>Var izmantot radošus risinājumus (zīmējumi, iztēles jautājumi, lomu spēles), lai mazinātu satraukumu maziem bērniem.</p> <p><i>Jāatceras, ka sarunās ar bērniem, izmantojot “zīmēšanas” rīkus vai lomu spēles, tie tiek izmantoti, lai mazs bērns justos ērtāk un nebūtu satraukts. Noteikti jāizvairās no “terapeitiskiem zīmējumiem”, kas mērķēti, lai noskaidrotu bērna izjūtas par lietas apstākļiem. Tāpat arī šie zīmējumi vai spēles laikā iegūtā informācija nevar kalpot kā bērna viedokļa avots.</i></p> <p><i>Izmantojot zīmēšanu vai spēles, jāvērtē, vai tas netraucē bērnam koncentrēties uz lietai būtiskiem jautājumiem. Tādā gadījumā aktivitāte jāpārtrauc un jāfokussē uzmanība uz būtisko.</i></p>	<p>Cieniet bērna pieaugošo vecumu – jo vecāks bērns, jo nopietnāk un līdzvērtīgāk ar viņu ir jārunā. Tomēr atcerieties, ka tie joprojām ir bērni. Nesniedziet viņiem informāciju, kas varētu viņiem kaitēt.</p> <p><i>Pat tad, ja bērns ir pieaudzis, viņu joprojām nevajadzētu iesaistīt vecāku vai tuvinieku savstarpējā konfliktā. Nenosodiet un nejokojiet par bērna tuvinieka rīcību, pat tad, ja bērns to iniciē.</i></p>
<p>Ievērojiet privātās un arī profesionālās robežas starp sevi un bērnu. Cieniet bērna privātumu un neuzdodiet privātus jautājumus, kuri nav nepieciešami konkrētajam mērķim.</p> <p><i>Ja jums ir zināmi apstākļi, kas nav attiecināmi uz konkrēto lietu, vai arī jūs līdzdarbojaties citā ar bērnu saistītā lietā, centieties saglabāt robežas un neizjautāt bērnu par daudz.</i></p> <p><i>Ja sarunas laikā jums ir aizdomas, ka pret bērnu, iespējams, ir noticis tiesību pārkāpums, ziņojiet par to².</i></p>	
<p>Neapsoliet bērnam to, ko nevarat izpildīt. Esiet atklāts par savām bažām un viedokli, kas attiecas uz lietas apstākļiem (vienmēr ņemot vērā bērna vecumu un briedumu). Nemelojiet bērnam.</p> <p><i>Nesakiet bērnam, ka neviens neuzzinās par jūsu sarunu, ja vien tiešām varat to garantēt.</i></p>	

² Bērnu tiesību aizsardzības likuma 73.pants.

Nelieciet bērnam pieņemt lēmumus, kurus viņš sava vecuma vai lietas apstākļu dēļ nav spējīgs pieņemt. Atcerieties, lai arī bērna līdzdalība ir svarīga, bērns nevar uzņemties pieaugušā atbildību, kas izriet no lēmuma pieņemšanas.

Ja vien iespējams, centieties izvairīties no tāda jautājuma uzdošanas kā “Pie kura vecāka tu gribētu dzīvot?”. Jūs varat citos veidos noskaidrot, kā bērns saprotas ar katru vecāku atsevišķi un kur viņš labprāt turpinātu dzīvot.

Ņemiet vērā bērna pagātni un dzīves pieredzi, kā arī jums zināmos lietas apstākļus un esiet uzmanīgi, kad sākat runāt par bērnam sensitīviem jautājumiem. Vienmēr padomājiet, kā jūsu jautājums tiks uztverts kontekstā. Nejautājiet neko lieku, kas varētu nevajadzīgi traumēt bērnu.

Starp bērnu tiesību aizsardzības specialistiem pastāv mīts, ka “ņemt vērā bērna viedokli” nozīmē “izpildīt bērna subjektīvās vēlmes”. No šī pārpratuma rodas divas kļūdainas pieejas bērna viedokļa noskaidrošanā. Pirmkārt, no bērna tiek gaidīts, ka tas sniegs lēmuma pieņemējam atbildi par to, kāds lēmums viņam būtu jāpieņem. Otrkārt, ja lēmuma pieņemējs uzskata, ka bērna viedoklis neatbilst bērna interesēm, tad bērna viedoklis nav jāņem vērā. Abi pieņēmumi ir aplami. Ņemt vērā bērna viedokli nozīmē nodrošināt bērna tiesisko līdzdalību lēmuma pieņemšanā un šis viedoklis vienmēr ir jāņem vērā. Gan ANO [Bērnu tiesību konvencija](#)³, gan arī [Bērnu tiesību aizsardzības likums](#)⁴ neparedz izņēmumus, kad bērna viedokli varētu neņemt vērā. Tas būtu jāņem vērā vienmēr, lai pieņemtu bērna interesēm pamērotāko lēmumu.

Ņemiet vērā, ka bērna intereses un bērna viedoklis nav viens un tas pats!

Latvijas Republikas [Augstākā tiesa ir norādījusi](#):

“Bērna intereses, vērtējot objektīvi, var nesakrist ar bērna paša vēlmēm jeb viņa subjektīvo viedokli. Bērna viedoklis ir jāvērtē, ņemot vērā ne tikai bērna vecumu, bet arī viņa individuālās personības iezīmes, uztveres īpatnības un viedokļa paušanas apstākļus, tostarp, vai bērna viedokli nav ietekmējušas citas personas. Jo ilgāk bērnam nav iespējams nodibināt kontaktu ar vienu vecāku, jo neobjektīvāks var kļūt bērna viedoklis.”²

³ Konvencijas 12.pants nosaka dalībvalstu pienākumu bērna viedoklim pievērst pienācīgu uzmanību.

⁴ BTAL 13.panta trešā daļa nosaka pienākumu bērna viedoklim veltīt pienācīgu vērību.

Pašnovērtējuma jautājumi

Iztēlojieties situāciju Jūsu darbā, kad Jums jāpieņem lēmums, kas skar bērna intereses.

1. Kā Jūs noskaidrosiet bērna viedokli?
2. Vai Jūsu pašreizējā pieeja atšķirsies no tās pieejas, ko jūs īstenotu, ja bērns būtu trīs, sešus, desmit vai sešpadsmit gadus vecs?
3. Ko tieši Jūs šajos gadījumos darītu citādi?

¹ Tos ir izstrādājusi bērnu tiesību profesore Laura Lundija, un tie izriet no Bērnu tiesību komitejas Vispārējā komentārā Nr. 12 ietvertajām atziņām par bērna tiesībām tikt uzklautam. Vairāk: The Lundy model of child participation. Pieejams: https://commission.europa.eu/system/files/2022-12/lundy_model_of_participation_0.pdf

² Augstākās tiesas 2020. gada spriedums Nr. SKC-[D]/2020 (C[..]).